

ARVSYNDEN – SYMBOL ELLER VERKLIGHET?

Arvsynden besväras. Teologerna har under århundraden spekulerat om människans tillstånd före fallet, om fallet och om fallets konsekvenser. Alla tog dessa tankar på yttersta allvar, ty de hängde samman med läran om nåden och frälsningen. Men nu verkar dessa diskussioner höra till en annan epok och man talar hellre om andra saker. I bästa fall omnämns frågan, men det är inte något man uppehåller sig vid. Vi måste dock ha mod att se denna del av uppenbarelsen i vitögat. Vad vi skall göra här är att svara på vad vi betraktar som kanske den mest intelligenta kritik av arvsynsbegreppet som den moderna filosofin har framställt. Vi tänker på Paul Ricoeurs artikel *arvsynden, ett betydelsestudium*.¹ I vår uppfattning visar Paul Ricoeurs skarpa reflektion nämligen tydligt på källan till det obehag som griper vår tids intellektuella inför kyrkans traditionella uppfattning. Att klargöra sina tankar i förhållande till Ricoeurs innebär alltså att avlägsna den obehagliga känslan både från sig själv och från andra.

Ricoeurs analys

Vad Ricoeur vill göra är att plocka isär arvsynsbegreppet och visa vari det består:

en falsk kunskap som i ett osammanhängande begrepp förenar en juridisk skuldkategori och en biologisk arvskategori. Kritiken här framförd avser inte att göra den ortodoxa tanken om intet, utan att återfinna den rena betydelsen av arvsynden som rationell symbol för det allra djupaste av det vi förkunnar i syndabekännelsen.²

För att lyckas med detta måste vi gå tillbaka till den kristna tankens ursprung, till 100-talets antignostiska polemik, eftersom det var vid denna tid som arvsynden gav de kristna författarna tillfälle att svara på frågan deras gnostiska motståndare ställde: ”varifrån kommer det onda?” Den gnostiska faran är förmodligen den största kyrkan någonsin har utsatts för. Istället för frälsningen genom korset erbjöd gnosticismin sina efterföljare frälsning genom kunskapen om esoteriska doktriner. Det var en frälsning som

¹ « Le péché original, étude de signification », i *Bulletin trimestriel de la Faculté de théologie protestante de Paris*, 23, 1960. Utgiven i *Le Conflit des interprétations*, Paris, Editions de Seuil, 1969, s 265.

² s 266.

förbehölls ”de andliga”, de till vilka en gnista av gudomlig eld hade spritt sig och som förstod vilka de var just genom att de hade förmedlats kunskapen. Gnostikerna föraktade materien, som var ofärdens upphov, de föraktade Gamla testamentet och den materiella världens skapare och de föraktade de kristna som ansträngde sig för att följa Guds vilja helt enkelt genom att underkasta sig budorden.

Den kristna teologin, säger Ricoeur, lät sig emellertid under kampen mot gnosen ”dras med till dess eget område och framställde en konceptualisering av samma slag som dess egen.”³ Denna konceptualisering har utformats av S:t Augustinus under hans strider mot manikéerna, gnostikernas efterträdare, och sedan i striden mot pelagierna. De förstnämnda trodde på två principer, en god Gud och en ond Gud. Inför manikéerna hävdar Augustinus människans ansvar. Det onda är inte en natur, utan ett görande, en osammanhängande och irrationell rörelse mot icke-varat. Men några år senare står Augustinus inför Pelagius, som hävdar att varje människa som kommer till världen är oskyldig och redbar. Varje människa kan lika mycket vända sig till det onda som till det goda. Inför denna moralism, som inte räknar med syndens tröghet och den onda böjelse som följer av den, utvecklade Augustinus föreställningen om naturens fördärvelse till följd av Adams synd. Ricoeur anser att Augustinus här har förblivit fånge i nyplatonismens logik och att

vissa drag av den hebréiska och kristna upplevelsen som burits vidare av adamsmyten kan inte överföras till tanken om en *defectus*, en *corruptio naturae*.⁴

Felet med den augustinska teologin är att den har låtit adamsmyten stelna till ett begrepp. Den har alltså inte alls rensat bort mytologin ur kristendomen, utan tvärtom ökat den. Här kan vi förnimma Ricoeurs filosofiska intuitioner. För honom är rationalitetens mål inte att avlägsna myter och symboler, utan att tolka dem, göra en ”hermeneutik” av dem. Det enda sättet att tänka rätt är att acceptera att vi behöver dessa myter och symboler, som ensamma är i stånd att ge ett adekvat uttryck för vår existentiella situation. Myten om Adam och Eva säger mer om vår existentiella situation än allt rationaliserande eller historiserande tänkande. Detta på ett villkor, nämligen att vi läser denna myt

³ s 267

⁴ s 271

som en myt och avstår från alla frågor om den första människan, som ju skulle rationalisera myten. Mytens uppgift är inte att ge oss kunskap om forntiden, utan att kasta ljus över vårt närvarande mänskliga tillstånd. Enligt Ricoeur har Augustinus svikit Bibeln, eftersom han inte förmådde hålla sig till den kristna upplevelsens existentiella plan. I sin polemiska avsikt förblir han dock trogen. Ricoeur ger honom helt och hållet rätt i motståndet till Pelagius och manikéerna – människan är fast i synden och deltar i den. Arvsyndens doktrin har med andra ord ett värde som symbol, men den förstör sig själv så snart den stiger upp till begreppsnivå och hävdar den första människans historiska fall. Det är en lära som har dragit kristendomen med sig

i förkunnelsen av en absurd historia och i pseudorationella spekulationer om en kvasinbiologisk överföring av en kvasijuridisk skuld, kommen från en annan människa i urtidens dunkel, någonstans mellan pithecantropos och neanderthalare.⁵

Inför denna på många vis lockande tanke måste vi fråga oss – och detta är en sakfråga – om Bibeln nöjer sig med blott en symbolisk föreställning om arvsyndens, samt – och detta är ett rättighetsfråga – om det är oacceptabelt att undra över det ondas ursprung därför att detta är typiskt för gnosen.

Var Augustinus otrogen Bibeln?

Den främsta bibliska texten om arvsyndens finner vi hos Paulus:

genom en enda människa kom synden in världen, och genom synden döden, och så nådde döden alla människor därför att de alla syndade (Rom 5:12).

Den grekiska texten är på en punkt oklar, och Augustinus läste inte ”därför att de alla syndade”, utan ”i vilken de alla syndade.” Av detta drog han slutsatsen att vi alla har syndat i Adam. Ricoeur vänder sig mot att Paulus text skärps på detta vis. Enligt honom handlar den här texten snarare om syndens mytiska gestalt som träder in i världen och härskar där, inte om den första människan. Vi får notera att det betyder två olika saker när man säger: ”i Adam har alla syndat.” Ordet ”synd” betecknar ju en handling som bryter med Gud och brytningen leder till fördömelse om den är total och definitiv. Samma ord

⁵ s 280

betecknar också tillståndet att vara separerad från Gud, vilket är just den fångenskap som Kristus vill befria oss från. Det får lov att sägas att Augustinus ibland har svårt att se skillnaden på dessa två föreställningar och att vissa av hans teorier låter förstå att en del människor skulle fördömas på grund av Adams synd. Ricoeur har alltså fritt fram för sitt ogiltigförklarande av tankarna hos biskopen av Hippo på grund av hans överdrifter. Men kyrkan har aldrig följt Augustinus i dessa överdrifter. Den har tolkat hans tanke som att vi, på grund av Adams synd, träder in i världen i ett tillstånd av separation från Gud. Kyrkan förblir alltså trogen Paulus' ord: "en enda människas olydnad gjorde alla till syndare" (Rom 5:19). Det handlar inte om en juridisk skuld som förmedlas biologiskt, men om detta: att Adams synd är ursprunget till den synd i vilken vi föds.

Det kan egentligen göra detsamma om Augustinus i vissa fall har gått fel i förhållande till Paulus' tankeled. Kyrkan har inte bundit sig vid honom mer än till någon annan och har varit i stånd att förbli trogen Bibeln i sina koncilier och sin allmänna undervisning.

Avmytiserandet av Första Moseboks berättelse kommer inte från Augustinus, utan från Paulus själv. Kyrkan håller sedan fast vid vad som har förmedlats i detta ämne, nämligen att arvsyndens inte bara är en förklarande symbol för vårt existentiella tillstånd, utan också en historisk realitet.

Det verkliga problemet ligger i sista hand inte i texternas tolkning, men i den rättighetsfråga som Ricoeur ställer: är det tillåtet att försöka utröna ursprunget till detta syndiga tillstånd, vars existens vi konstatera?

Gränser för filosofin

Enligt sina egna bestämmelser måste den filosofiska tanken nöja sig med att beskriva vår existentiella situation. Det förefaller oss legitimt att Ricoeur såsom filosof försöker göra en sådan beskrivning med hjälp av en hermeneutik av myter och symboler i allmänhet och Första Moseboks text i synnerhet. Han säger att det onda inte äger någon natur, det har alltid att göra med vår frihet; ändå föregår det oss alltid på ett bestämt vis. Varför är det så? Här visar sig filosofins inre gräns. Filosofin vet inget om detta, ty enligt sin egen metod kan den inte veta något om det. Men varför måste vi säga som Ricoeur att en sådan fråga kommer från en osund, gnostisk nyfikenhet? Det är

inte bevisat. Frågan döljer en annan fråga, som för oss verkar vara oundviklig för en kristen: ”hur kan Gud, som är god och allsmäktig, ha skapat oss i detta tillstånd, där det onda alltid finns på plats före oss?” Vi står då inför den mera exakta formen av den fråga som så ofta ställs idag när det sker någon katastrof: ”om Gud finns, hur kunde han tillåta detta?” Vi har emellertid inte rätt att vägra svara på sådana frågor. Vi har ännu mindre rätt att anklagande peka på en osund nyfikenhet bakom dem, en gnostisk mentalitet. Det handlar ju om frågor som berör var och en av oss och vårt religiösa liv. Man kan inte heller föreställa sig att en kommentar till Jobs bok skulle ange ett förhållningssätt för en lidande person. Job är ju en människa från det gamla förbundet och Guds svar på den lidande rättfärdiges ångestrop, ett svar som är en vägran att ge svar, visar att Gud inte har sagt sitt sista ord. Eftersom Gud i det gamla förbundet ännu inte har uppenbarat sitt mysteriums fullhet kan han av sitt folk kräva tyst respekt för sin översinnlighet och vishet. Men att efter Jesu Kristi ankomst vilja hålla sig till Jobs avvaktande attityd är i sista hand att förneka den totala och definitiva karaktären av uppenbarelsen, som har fullkomnats i dessa yttersta tider. Jobs bok är inte det sista ordet om det ondas problem, utan en formgivning av problemet ifråga och ett uttryck för fullt förtroende för Gud, som ännu inte har fullbordat sin uppenbarelse. Vi för vår del befinner oss i det nya förbundet och vi vet att Gud gav oss allt när han gav oss sin Son. Vi kan inte längre låta svaret på det ondas problem vänta. Att bara göra en symbolisk tolkning av syndafallet är att ställa frågan på nytt, inte att svara på den.

Arvsynden och Kristi uppståndelse

Den kristna trons sammanhängande enhet visar sig så snart en av dess artiklar ifrågasätts. Då hamnar nämligen alla de andra artiklarna också på glid. Det saknas inte teologiska utläggningar där arvsynden begränsas till sin symboliska dimension. Det blir då egentligen ohållbart att förkunna en allsmäktig och god Gud. Eftersom det inte går att vända tillbaka till manikéismen och inte heller att förneka Guds godhet, förklarar man att allmakten är en egenskap som Nya testamentet har fråntagit Gud. Man talar om Guds svaghet, om hans lidande, hans utsatthet, eller så talar man om hans frånvaro och hans maktlöshet. Den logiska konsekvensen är att Gud har förlorat sitt herradöme över himlen och jorden. Underverk är omöjliga och i synnerhet Kristi kroppsliga uppståndelse ifrågasätts. Man vill inte längre betrakta uppståndelsen annat än på symboliskt vis (i kerygma, i gemen-

skapen). Det är inte av en händelse som det offentliga ifrågasättandet av uppståndelsens kosmiska dimension kom bara några år efter att den traditionella tolkningen av arvsynnen i all tysthet överlag övergetts.

Det är alltså inte möjligt att undvika denna doktrin. Vi måste acceptera en realistisk tolkning av den paulinska texten: ”genom en enda människa kom synden in i världen, och genom synden döden.” Denna realistiska tolkning är den kyrkan i alla tider har gjort; det är den enda som överensstämmer med uppenbarelsen i sin helhet.

Avslutning och teologiskt fördjupande

Även om vi förkunnar att arvsynnen kommer sig av ett verkligt skeende, måste vi anstränga oss för att bättre förstå den gudomliga visheten. Det är enbart detta som kan lösa de svårigheter som har uppstått. Vi betraktar alltför mycket arvsynnen som ett slags straff som den gudomliga rättvisan utkräver och som inte står i rimlig proportion till Adams brott. Det är detta som ger upphov till det obehag vi nämnde i början av artikeln. I själva verket bör man betrakta detta ”straff” som det första steget i frälsningsplanen. Om Gud inte hade inneslutit alla människor i Adams olydnad, om han inte hade skapat Adam i solidaritet med resten av mänskligheten och sålunda med Jesus, då skulle Adam ha varit instängd i sin ensamhet och skulle inte ha kunnat undkomma det eviga helvetet. Genom att göra Adam till ett med hela mänskligheten och tillåta att denna mänsklighet tillsammans med Adam faller i Satans makt, förenade tvärtom Gud i förväg hela mänskligheten med sin Son som skulle komma när tiden fullbordats. Varje människa som träder in i världen bär förvisso på den oförtjänta bördan av Adams brott, men vilka än hans egna synder och eget ansvar är har han en väg till frälsning i Jesus Kristus. Arvsynnen kan betraktas som ett strängt straff, eftersom det drabbar hela människosläktet, men detta straff utfärdas inte av en Gud som missunnar oss vår lycka; det är något som tillåts av en Gud vars oändliga vishet alltifrån början tar itu med att befria mänskligheten från det eviga helvetet. Det är därför som Paulus kan skriva dessa enastående ord, där vår solidaritet med Adam framställs som den gudomliga barmhärtighetens första etapp:

Gud har gjort alla till olydnadens fånge för att kunna förbarma sig över alla (Rom 11:32)

Jean-Pierre Fourquet